

подію — у XIII–XIV ст. чи пізніше. Зокрема, актуальним це питання залишається й для ключового у вітчизняній культурі — різдвяно-новорічного обряду — «Маланки», якому притаманні особливий сакральньо-міфологічний корінь та ідеологічні концепції різних епох, уявлення і вірування, що сформувалися під впливом календарних, шлюбних та ініціальних звичаїв.

Отже, обряди, задовольняючи емоційні та інтелектуальні потреби, пов'язані з торжеством, створюють атмосферу, надають учасникам можливість виразити себе, у драматизованій формі відтворюючи важливі події та їхні наслідки й сенси. Обрядовість охоплює широкий спектр явищ (рядження, символічні народні розваги, театралізовані дійства та святкування, у контексті яких вона формується більш цілісно), які можна вважати принципово значимими в розвитку мистецтва театру.

Д. Кондратова

ТЕАТРАЛЬНІСТЬ ТА ІГРОВЕ НАЧАЛО В УКРАЇНСЬКІЙ ОБРЯДОВІСТІ

D. Kondratova

THEATRICALITY AND PLAYFULNESS IN UKRAINIAN RITUALS

Актуальність обраної до вивчення теми в контексті важливого нині завдання — передачі і збереження вітчизняної культури, ідеолого-міфологічних уявлень української нації — не викликає сумніву. Виокремлена проблематика української обрядовості є важливим аспектом вивчення історії театрального мистецтва, а також розуміння його зв'язку з культурною спадщиною. За довгий час, відіграючи ключову роль у передачі та збереженні культурних цінностей, обряди зазнали певних трансформацій, поступово набуваючи елементів драматичності.

Україна, маючи багату культурну спадщину, зберегла у своїх обрядах та іграх не лише елементи театрального мистецтва, а й гармонійне їх поєднання з невід'ємно притаманними українцям піснями й танцями.

Ключового значення гра, яка завжди несла розважальний характер, одночасно виступаючи для наших предків сакральним дійством, набуває вже на етапі свого формування у світлі необхідності осмислення світу (відповідно, основою гри слугує наслідування і копіювання певних явищ природи, тварин та поведінки людини).

Закономірним постає поділ обрядів і свят на типи залежно від процесів, що відбуваються в людському житті. Виділяється календарна обрядовість, яка торкається характерних кожній порі року процесів і явищ природи, відповідно до них, трудової сільськогосподарської діяльності, та родинно-побутова обрядовість, пов'язана з перехідними етапами самого життєвого процесу.

Обряди являють собою символічні дійства, що організуються за найвизначніших подій життя общини, родини або окремих її членів. Вони є сукупністю символічних дій, в основу яких закладено усталені традиційні зв'язки людей між собою та природою. Варто звернути увагу на те, що під ритуалом розуміють сукупність декількох обрядів, приурочених до окремої визначної події, які зазвичай містять культовий зміст. Відзначення врочистої події з елементами розваг і обрядових дій називають святом.

У розрізі вивчення обраної теми розглянемо окремі аспекти української календарної, зокрема зимової і весняної, та родинно-побутової обрядовості, акцентуючи свою увагу на їхньому вмісті елементів театральності й ігровому началі.

Особливе місце у формуванні театрального мистецтва посідають саме різдвяно-новорічні обряди. Зазвичай різні світові культури пов'язують їх з процесами відродження в контексті приходу нового року і завершення старого. Для зимових обрядів характерними є проведення святкових виступів та театралізованих вистав. Ці виступи можуть включати в себе традиційні костюми, маски, декорації та музичний супровід, а також інші елементи зимової обрядовості. У сукупності ці компоненти надають театралізованій виставі змісту та символіки, наповнюючи її неповторною атмосферою. Різдвяно-новорічна обрядовість водночас може стати джерелом натхнення для театральних сценаріїв і, звичайно, вистав. Особливого ефекту та атмосфери за таких умов надає сама природа у вигляді снігових опадів, льоду, зниження температури та затемнення світла, а головними персонажами виступають герої новорічних обрядових дійств.

У зимових обрядах зазвичай застосовувалися всі найхарактерніші жанри народної драми, особливо колядування, що являло собою привітання з прийдешнім роком, яке оспівувала група колядників, переважна кількість якої становила молодь. У колядках бажали господарям хати та їхній родині, усій сільській громаді здоров'я, щастя, добробуту та багатства. Таким чином, ці величальні пісні набули магічно-міфологічної функції. Для таких урочистих дійств було поширеним перевдягання і маскування під назвою рядження, яке за допомогою певних засобів (таких як: костюми, реквізит, міміка, образна мова, жести, поведінка) використовувалося для перевірення в певну тварину чи істоту.

В українських весняних обрядах виділяють цикл хороводів (танків) та ігор, що являє собою особливий вид народної драматургії. В основному він представлений у вигляді обрядових пісень та ігор, поширених на Поділлі, Волині та Наддніпрянщині під назвою веснянок, а в Галичині — гагілок або гаївко, хоча досі існує безліч синонімів місцевих назв. Різниця між ними полягає виключно в тому, що гаївки співаються здебільшого під час великодніх свят, а веснянки — від початку весни і до Зелених свят. Мета таких співів — звернутися до сил природи й закликати їх полегшити сільськогосподарську працю, прикликавши скорішого настання тепла, багатого врожаю, а для молодих людей — обрання супутника для створення сім'ї.

Відповідно, й українське весілля — ритуальне дійство, але дещо багатше на драматичні елементи. Його не можна назвати окремим театральним дійством бодай тому, що воно, насамперед, має побутове призначення. Однак чимало дослідників, звертаючись до українського весілля крізь призму проблематики зародження елементів театрального мистецтва, вказують на його значимість у формуванні театру. До того ж, за тривалий час розгляду цієї теми утвердилася думка про умовний поділ весілля на дії (весілля, сватання, заручини, пропий) та характерний для нього синтез елементів комедії та драми, оскільки прояви смутку та використання жартів слугували звужуючою ланкою для об'єднання немалої кількості дійових осіб у вигляді членів родини та інших гостей. У весільній драмі також можна виділити хорову та словесну частини. Драматичний елемент відтворювався в діалогічній манері й проявлявся в окремих самостійних і цілісних сценах.

Отже, можна констатувати суттєве значення обрядовості, яка включає такі елементи театру, як: акторська гра, перевдягання, пісні, танці та драма, не лише в розвитку театрального мистецтва як такого та еволюції драми, а й у збереженні української національної культурної спадщини.